

dahnem si, ko končno stopim med macesne. Moram se s pogledom še pomuditi na zanimivi steni srednje Raduhe, sploh ne visoki, toda težavni za plezalce in težko dostopni. S prijetnimi spomini se najdalj oziram v piramidast stolp, ki skriva zajedo, ravno pravšnjo za lahkotno plezanje. Lanskega avgusta sem samotaril tam preko in nasmehnem se, ko pomislim, kako blizu množice planincev na zavarovani poti spodaj in grebenski poti zgoraj sem bil ta nedeljski dan, pa vendar v steni tako sam, tako skrit.

Na travnatem sedlu zaključim krog dolgega potovanja po veliki Raduhi. Spomini

na doživetje bodo prišli za mano. Moral se bom v to samotno tihoto še vračati; toliko lepih, ne pretežavnih plezalnih smeri je tamkaj, še pomislim in že hitim navzdol proti planini Grohat, da kar preslišim štiri zadihane, koliko da je še do vrha, vprašanje, ki ga ne maram. Zavpijem nazaj nekaj o treh urah, vedoč, da krepko pretiravam — ali pa sploh ne. Naj mi oprostijo, ko pa so tako nenadno vdrli v sliko moje gore, da sem kar prehitro padel na trdna tla vsakdanje realnosti.

Zapuščam goro. Že kar tečem proti dolini. Pustolovščina je končana.

## POTOVANJE SKOZI SEDANJOST V PRETEKLOST

# V TREBUŠI RUMENO CVETI DREN

**RAFKO TERPIN**

Oblakov vrh.

S šoferjem sva odmolčala skupno pot po Kanomlji in zdaj jo je avtobus že odprašil nazaj. Odložila sta me tu, na prehodu v Hotenjo. Na prepihu.

Tu se v tej mili zimi začneta star, uležan in le skorjast sneg. Nad mrakobnimi dolinami dremljejo vse gore in vsi hribi. Lovkovske samote, na primer. Plašna svetloba leze čez nebo, v gozdu prihuljeno žde sence. Jutro se rojeva zgoraj.

Pot na vojskarsko stran je udelal traktor le do prvega lesa. Tam je obrnil. Stopim v celo; take so vse še blage oseje. A v prisojah pod Hudournikom je prijetno kopno.

## IN MOJA DUŠA JE VSE DLJE

V Zatrepu, za robom, se počasi dela dan, pod prazno domačijo čakajo lani podrte tepke. Izvir ob cesti je živ in močan. V nebu vstaja luč. V tišino dolge bele rajde delam krepke korake, drugega za drugim. Mirno. Še precej jih bo. V ostri okljuki, sončni in kopni, se zajem v bližnjico in klanec. Mimo večnega studenca, starih češenj, s spominom na poletno gaz skozi koprive. Hiša — Na Hotenji. Druga samota: zimska. Hiša v svoji jeseni. Pod drevesom je uklesčena stara prepita preša. Iz pasje ute gleda prazna veriga. Spet češnje. Črno deblo pod obetavnim nebom. Stopinje čez vozni.

Na odprtem je že davno razpihalo sneg. Pod nogo škreblijo lanske bilke. Leha na spodnjem robu senožeti se zdi izropana.

Počasen korak me prinese na planoto. Poustojim. V nebo se ozrem. Prepredeno z zgodnjepomladno ostrino se igra bleščave

igre. Še mehko, ne prehrupno reže svetle pramene gor čez Kojco. Doline se kar meglijo in skrivajo. Rahlo vleče. Le kdaj tu — Vrh Hotenje — ne vleče? V podlahti me hladi.

Preden vzamem v roke praktiko, me nese tja čez toplo rvavino in razdejavno njivo in leskovje in črne češnje in streho v vse bolj modre globine odmaknjenih svetov. Vzhodna luč grebe čez Rodico, njen blišč se razdaja sem čez — in moja duša je vse dlje.

Naredim po starem. Rdeč nahrbtnik za taknem v še zimsko puščobo in pred nedosegljivo modrino lovim to svojo strast brezkončne odmaknjenosti.

Ob rahlem hladnem vetru je vse tiho. Zaškripljem skozi zameť. Na oni strani me razbremenijo skoraj sveža lovčeva sled. Odrešil mi je kolena, hvala mu!

## SAMOTA, POSTAVLJENA V RED

Do Stržnice je senčna in ravna pot. Sonce — razkošje nove samote. Bajta ali kašča na levi. Košček stare freske med čelnima okencema. Dve podrti stavbi nasipata kamenje. Bezeg in podivjane češplje. Za ogromno zgovorno lipo trepeče na roko izdelan omet razpadajoče hiše. Dve stopnici in vrata. Vdrta? Odskrnjena? Vstopim v vlago napitega lesa, pogledam iz veže skozi kuhinjo — mimo štedilnika in žekna. Na desni zeva razbita hiša: krušna peč, zidna omarica, klop, škrapet, razdrt zaboj, vzdignjen pod.

Za nekdanjim lepim posestvom ostaja poletna planina in naglo prehajanje v gnoj. Koprivam in bezgu.

Nad izvirom v polju obrobim Stržnikarjevo dolino. V pomladni luči je tod še trda zima. Pusto je, odmaknjeno in daljno. Drevje je odrevenelo. Do popja je še daleč, se zdi.

Kapelica ždi v plotu, kjer se pot in svet prevesita k Pavletu. Na kamnu ob njenem vznožju berem o nekem Janezu in letu 1888. Kakšne stiske ali pa zablode so mu rojile duše? Kaj je Janeza moglo pretresati tu, na sosedski meji?

Za Pavletom sameva kup kamenja, poleti ves skrit za črnimi lipami. Bližnji izvirek na kratko močvirji pust vojskarski travnik. Svet se blago nagiba h Gačniku. Lovsko prežo nad koritom je morala pobrati zima; podrta se je zleknila po bregu.

Pašnik zamenja senčen gozd. Obsežna Planinica krađe večino zgodnjega sonca. Obnovljena gozdna cesta se spusti v ne prehud klanec. Na levi, v večni vlagi, dremilje zasanjana jasa, gladka in nekam oglati zarisana. Na njenem zgornjem robu se je ostanek nekdanje bajte že kdaj prelevil v vikendaško uživanje.

Sonček na cestnem ovinku. Smreke. Nove vlake.

Strel nedaleč stran. Na Gačnikovem. Gačnikova domačija se skozi krošnje zabeli in zatemni hkrati. Pod gozdom in ob robu zgornje doline silnega potoka bodejo poslopja v nebo: hiša, bajta, kozolec, hlev. Vsa zgledna samota je postavljena v svoj pameten red. Pamet in lepota te vrste se na kmetih neštetokrat najde. Stavbe stoje ob poti, nad potokom in pod gozdom. Spokojnost v senci gostih smrek. Njiva in travnik sta čista in prosta. Čez Vogalce se usiplje povodenj luči, pod mrtvimi portali vijuga potok, Andrejčkova žaga ob njem kaže nekaj obžganega lesa. In Andrejček sam, dobri gačniški stric, tudi že dremlje tam, kjer je še več miru kot v Gačniku. S pobožnostjo v očeh majhnih oken, s strmino streh, z lipami, z domačim pragom in z bližnjim spominom se spoprijema le sonce. Čez belo močvirje, potokove okljuje in omrznjeno vrbje grabi z dolgimi, svetlimi rokami. In mimo streh. Pokrajina začenja sama, brez Andrejčka, sanjati o pomladi. Morda o čebelah v lipi?

## NA PRAGU JE LE SONCE

Mimogrede se srečava in razideva z idrijskim lovcom. O divjih prašičih si rečeva dve besedi. Njegov avto pobere breg, mene zanese na trebušarsko stran mimo zmeraj malega Robarja do — v svojo uso — do zamišljenega — Brdarja. Pred leti zdravo obnovljena hiša pravzaprav čaka, kaj bo. Kaj ji je namenjeno? Kakšni dnevi jo čakajo — lepotico — tik nad glasnim Gačnikom?

Je grapa večna? Je voda neumrljiva? Bo ta forte mimo nekdanjih Brdarjevih mlinov vedno enak, neugnan in nepopustljiv? Bo zame in za moje otroke v soteski zmeraj kaj vrednega? Bom hodil vanjo uživati, kazat spoštovanje do narave in do človeka

— ali bom lazil vanjo zgolj pozabljal svoje in naše stiske (ali pa še to ne)? Gačnik teče dalje. Gačnik še teče dalje. Po drzni, brezobzirno zastavljeni grapi nenehno in vedno znova enkratno poje svoje pesmi. Kdo jih še sliši?

Med hišo in kaščo se spustim navzdol. Kar zebe v sami srajci. V strminah pod Bendijskim vrhom so se naložile vse jutranje sence. Omrznjeni telohi bodo še čakali. Do Hadalina tja proti Razaziji ni in ni sončka. Tak, še skoraj zimski čas, je Trebuša z vojskarske strani pravilna omama. Vsa svetla in radodarna vabi in in vabi. Zadrževati se bom moral. Radosti njene zgodnje pomladi hočem jemati počasi in zanesljivo. Jasno in polno se je hočem zavedati.

Spremljajo me telohi. Do grape in na cesto. Cela vojska jih ždi v bregu. Božje drevce je tod kar domače. Za rajdo stopim spet na svetlo.

Pri Hadalinu — naslednja samota. Vse njeno življenje sta sonce in hladna voda, ki klokoče iz železne cevi v korito. Z druge strani suhih kopriv in malinovja že ogledujem pročelje. Pogovarjam se z vodo. Le s kom drugim naj bi se?

Tak si, Hadalin! Šli so, kaj! Hlev se je sesul vase, na vozniku se odpira volčin. Na pragu je le sonce. Kar odšel boš! Tudi ti, tudi ti! Urejen vikend, prejšnji hram, te ne bo izvelkel. Samo zavlekel bo tvoj konec. Vidim, sneg še zlepa ne bo podrl bajte, prej bo hišo. Ne boš večno zijal čez Razazijo v Poldanovec. Zameglila se ti bo slika, ti rečem! Mrena, mrena! Poldanovec bo še dolgo večni, ti pa ne. V le rjave senožeti že lezejo robida in trepetlikovje.

Za bližnjo Srno grapo se sonči Razazija. Zaselek je živ tudi danes. Zapuščam cesto, ki vodi tja gor (življenj!). Gledam nekdanjega Severja — in starca, ki sta si nesrečno skurila hišo. Tisti ogenj je moral biti strašen. Požrl je ves omet. Ostale so luknje v zidovih, niša nad vhodom. Najbrž je osmodilo ona visoka drevesa pred domačijo. Si zeval, Poldanovec, a?

Razazija! Tam nekje so Nemci odgnali mater; na poti so jo ustrelili. Njeni otroci so iz hiše doživljali zadnje materine trenutke. Vse to je že videl Poldanovec. In kaj še bo?!

Človek stopa mimo, prizadetemu z občutljivostjo ali ne sežejo v jedra najprej sonce in toplota in veter in žeja. Daljne zgodbe se le obregnejo ob nas in že sprhnijo v nekaj bledih besed. Morda. In spet živimo življenje kot prej.

Razazija ostaja pred Poldanovčovo zimo. Njegove grape jo bodo pestovale tja v junij, to vem. Ob Srni grapi se spustim desno. Pri Rižarju rumen kuža brani hišni prag. Malo naprej, na odprtem, sedem k malici. Pod tepko. Ptičji ščebet v krošnji ni moje veselje; ne, strah je pred kanjo,

ki v modrino seje ostre kroge. Vseeno je njihov strah moje veselje. Čudaško si rečem malico.

### KORAKI SO ŽELJE ALI SANJE

Med dvema dolinama sem. S sončnega prehoda dobro slutim, kako divje se spušča Srna grapa izpod Rižarja, a mnogo mehkeje prevzame oko desna dolina tja do Hlipovca. Kam se pravzaprav poganja Makčeva grapa pod Makcem, sploh ni videti. Še slutnje ni. Če bi jo poznal le od tu, bi se mi v dušo za vse življenje naselil njen mir. Tja se namenim. Mimo Makca, mimo Makuca. Po cesti do Hlipovca. Ta me strašno privlači. Kolikokrat sem se že srečal v njihovih slikah! Tudi zdaj prihajam k njemu ves vznemirjen. Mimo zelenečih travnikov. Že od daleč se menim s prvobitnim pročeljem. Pod hišo na pogojenem rumeno cveti dren. Kot se za Trebušo spodobi. Desna hiša je nespremenjena, severni del strehe še slamnat, okna so zamenjali, okrogel portal še govori o črni kuhinji. Kosa še ni obešena na kljuki, rdečih pelargonij še ni. Vendar vse to vidim. Tudi temno okraсто kopo, zaletavega psa in mamco, ki je pravzaprav vse to — dom. Z možakarjem — za sosednjo manjšo hišo si dela opravek — se pogovarjava o mili zimi, kako so po potresu obnavljali, o pozabljeni stezi do Krta in še o čem. Za pot do Zagraparja ga pobaram. Še nad hišo stopim. Za hlevom in kozolcem (kako lepo po starem sta ujedena v svet!) se vleče manjša njiva. Vsa mehka se vdaja pod korakom. Za njeno dremanostjo so redka drevesa. Zlato cveti drnulev grm ... Ostali koraki so želje ali sanje. Vsenaokrog se v trebušarske samote širi in lovi mrč, moder, raznešen skozi luči. Ravno za toliko poveže vse videno, da človeka nese dalje. Skozenj skoči misel. V bregovih Bendijskega vrha in Jelenka je zdaj obilo temačnosti. Ob Trebušici je veselja na pretek. V desne bregove nad Pršjakom me kar žene.

S Hlipovčevega, v modro izbočenega griča, se po nasvetu vrnem na cesto proti Brdarju. Mimo resja in skozi pravi vrt bodike na rob strmine, ki gladko pada v Pršjakarsko grapo. Skozi brsteče drevje se očem odpira živa in odmrla dolina: njene prešerne senožeti, vse njeno resje, kmeta Pršjak in Zagrapar, Trenta, nekdanja planina. Kot v spominjanju na neki prejšnji april! Ne vem, katero sliko pravzaprav gledam; obe sta všečni, obe dražljivi. Ne bom ju vrgel stran.

Spustim se po dobri stezi. Blizu je. Čez grapo na oni strani brvi je Zagrapar ves v trobenticah. Narcise se odpirajo. Štirna pod hišo enakomerno toči mrzlo vodo. Hlev je odprt, hiša se trdno zaklenjena beli po dolini. Zglažena je zgodnjepomladna senožet, očiščena sta breg in pot. Pre-

den zaživi zeleno, se za hip v čednost izprazni ta molčeči svet. Kot da je nekdo otrebil, pograbil in pometel.

Med skoraj cvetočimi cimbarji se vzpne zgornja pot. Mimo občasnega izvira in nekoliko višje čez potok se spotegne. V rjavem. Vešče je zarisana, za slab korak široka in sploh ni zaraščena. Z mislijo na skorajšnje zeleno me vodi po neskončno prijetnem soncu. Nad divjo grapo se strmo postavlja Hlipovčev vrh. Podoba je težko predvidljiva; predvsem je drzna. Tudi on ima več obrazov.

Razgleden rob se sonči ob poti. Prepaddno in zviška se zagledam v Pršnjakove strehe in kar slišim gospodarjevo gosto besedo. In fresko na hramu začutim. V dolini, precej bližje, kot se grapa iztoči mimo Krta, je zataknjen slap. V Sopotih. Ga slišim? Njegov skoraj tridesetmetrski padec se zlahka meri z igrivostjo steze, ki ga ves čas spoštljiva in odrešujoča zlahka obide. Vso pomlad ga bodo v vsej tej luči nenehno oboževali sopotniki: z masnico popikane mokre stene, resje pod borovci, žanjevec na svetlih obronkih, kranjski jeglič, po obrobjih sten nedostopne tise, gabri in bukovce. Pršjak! Pršjak!

### MALOMARNO OPLETANJE ZGODOVINE

Zapojem čez Logarjevo senožet. Priključim se širši poti iz Pršjaka v Prdenski vrh. Pod Logarjevimi ruševinami se že pozdravljam z Dolinarjema. Z majhno, dobro gnorejeno leho bo treba poskrbeti za zeljnate sadike. Kar doma bosta zasejala. Na idrijske flance se ne dá več zanesti. Skoraj jih ni več, pravita. Idričani so svoje vrtove posadili z bajtami; kje naj bo potem zelje? Za nekdanj slavne in trpežne sadike, po katere so vedno hodili celo z Banjščic, ni več prostora. O, saj vesta! Idrijo dobro poznata.

Gospodinja od nekod iz predpasnika potegne steklenico in deležen sem šilca domačega češpovca. Razvijamo neobvezen popoten pogovor, trpkost mešamo z občudovanjem. Nekaj nezaupanja potresemo naokrog. Ne drug na drugega, ne, kar tako, obredno in brez posebnega smisla. Ne da bi kaj dosti vedeli o sebi, se povprek lotevamo vsega. Prizadeto in površno. (Res?)

Tam je naš Logar. Tudi njun je. Iz Tolmina so ga hodili gledat, dokler se ni podrli. Za njim so ostale Podobnikove fotografije. Še sreča. Kaj bi o njem povedali mimo-idoči iz partizanskih časov? Za mnoge se najbrž ne bi moglo reči, da so bili le moidoči. Kako se ga spomnijo primorski učitelji, nekoč zbrani okrog njegove neverjetne peči?

Poznam ga skozi zunanji lesk. Njegovi beli kletni velbi, njegova črna kuhinja, njegovo pritlehno ognjišče in krušno žekno tam

blizu, njegova stopa za vrati v hišo. Njegova obširna peč z zdičema in zapečkom. Bohkov kot nad ogromno mizo. Postelje... Kako malomarno s stvarmi opleta zgodovina! Kako molčeč postane človek tu zgoraj! Mimo Ščure, Drnulka in Čepovanskih Vrš vidim le starega izmozganega Logarja. Tvoje poštenosti do lastne kulture, tvoje kmečke prirodnosti in domačnosti daleč naokrog ni nihče presešel. Slišiš, nekako zahvaljujem se ti! Tudi Dolinarjema, ki sta zadnja leta edina skrbela zate in jima ni bilo lahko gledati tvoje umiranje.

Ostal je še hlev. Pod njim se zgublajo ostanki pajštve. Za kozolcem je še nekaj stebrov. In za Dolinarjem sta še s strelami dokončan Kumar in Hvalova davno opuščena in zrušena domačija. Povzpnem se v zanemarjeno senožet nad Kumrom. Dolinarja, zadnja v Prdenskem vrhu, ne zmoreta vsega... Mimo ozelenele hlevske strehe, trdnega kamnitega hrama, pogorele mogočne hiše, obraslih dreves in voznika, ki utečeno ovija vse skupaj, sta blizu Poldanovec in Zeleni rob. Njuna zima je hladno obarvan glas zgodnje pomladi, porojene sredi kamenja starih zidov. Tu, pred mojimi nogami.

Povsod po Trebuši rumeno cveti dren. S tisočeriimi podobami preboden zapuščam Prdenski vrh, njegovo trmasto odrevenelost in Dolinarja. Pod njunimi okni bi se hotel spustiti v Krtavšče, a me nese preveč desno. Saj vem. V desetih minutah sem na njuni edini uporabni stezi h Gačniku in Smodinu.

V čistem bukovem gozdu so zelene le tise in bodike, zelen je bršljan. Vse drugo mineva v rjavem.

## DOŽIVETE PRAVLJICE

Polagoma se spuščam v dolino. Iz slutnje se koplje Trebušica, ukleščena v svoji skalnati grapi. Posladek, ki ni za vsak dan, še manj — za vsako priložnost. Bližam se ji. Me že boža njen glas. Preštevam vse njene dragocenosti. Prvi je smaragd zelenih tolmunov. Senčni ovinki, voda, ki se iz ene blaženosti toči v drugo. Vmesne pojčke brzice. Nič strašnega, le lahkotnost. Beli prodi za cvetočimi vrbami. S slapovjem Poldanovčeve luči obsute Krtove širjave. Spet hladne tesni. Zeleni travniki pod prepadnimi pobočji. Iz grozljivega segajoči iztoki Gačnika, Pršjaka in Makčeve grape. Enkratni lok kamnitega mostu čez sotesko. Trpkost pognojenih drnuljevih grmov. Duh po resju. Duh po resju, po žanjevcu. Igriva, sproščena pot, steza, od nekaj je bila prijateljica vodi. Zmogla je biti prijazna spremljevalka zelenemu toku v ozkem in na širokem. V skupnem srčnem utripu sta vedno vijugali iz nedrji Jelenka in Poldanovca. Pa zdaj, Grapa?

V oči se mi beli tvoja rana. Preorali so te z novo cesto. Kot bi Dolinarju v njivi zavezal črno kravato. Če bodo kdaj delo končali, bodo šle tvoje soteske dokončno k vragu! Zavrtati, odstreliti, zavaliti, pustiti. Pa v vodo! Cesta, ki ni po tvoji meri, ti ne more biti v okras. Gizdalin boš. Že zdaj se pačšiš z mostom čez Gačnik. Vem: če se bo kdaj dalo na štirih kolesih po bližnjici v Gorenjo Trebušo (in ne čez Ščuro), bo to imenitno. Vem tudi, da ljudje, ki so leta in leta na hrbtu tovorili po Grapi, drugače vidijo svojo dolino. Dolina jih žuli in muči. Vem. Preveč sem tujec in preveč le turist (mi radi porečejo). Dvomim, da je mogoče Grapo ob taki cesti ohraniti. Vem, da stvari na svetu niso predvsem moje in tvoje in njegove, pač pa so vse nekoliko naše.

Kaj naj zdaj govorim s Trebušarji, s tistimi, ki jim je vse lepo in prav, ali z onimi, ki ob tej belo zasekani brazdi čutijo zadrego? Ohrani jo v lepem spominu! Zapri jo v skrito misel in dvakrat obrni ključ! Njen stari obraz naslikaj na nekaj platen! Skrbno shrani diapozitive, da jih boš kdaj namesto pravljic pokazal vnukom! Zanje bodo te stvari zares le pravljice.

Čez žgoče kamne se pretikam. V Gačniku sem se napil in umil. Obšel sem nov most. Vsega popackanega s človeško nemočjo me pobira nova kamionska cesta. Mimo Smodina.

Dolenja Trebuša, bolje — dolina, je taka kot prej: sijajna, bleščeča, polna prijaznih mimoidočih. Nekaj novih domov. Odrpta cerkvena vrata. Že skoraj cvetoč travnik. Nekje na plošči piše nekaj malega o Logarju. Povsod po Trebuši rumeno cveti dren. V aprilu smo.

## Spomin na gornika

Dne 18. avgusta lani je bila prva obletnica smrti znanega avstrijskega planinskega kartografa Erwina Schneiderja, ki je bil po materi slovenskega rodu. Ob tej priložnosti je pripravil Andski muzej v Huarazu slavnostno počastitev spomina na Tirolca, povezano z razstavo njegovih zemljevidov Cordillere Blanco in Huascarana, na čigar južni vrh je Schneider leta 1932 priplezal kot prvi človek. V svojem slavnostnem govoru je muzejski direktor Cesar Morales Arnao poudaril, da velja počastitev tudi prof. dr. Hansu Kinzlu, ki je tesno sodeloval s Schneiderjem, prav tako pa v govoru ni pozabil še nekaterih njegovih sodelavcev. Kot vrhunec delovanja Erwina Schneiderja kot kartografa je Cesar Morales Arnao ovrednotil izdelavo karte Chomolangma-Mount Everest v merilu 1:25 000. Poleg tega je izredno visoko ocenil uspehe njegovega ekspedicijskega plezanja v Pamirju in Himalaji, zaradi katerih se je Erwin Schneiderja njega dni prišlo ime »krojač sedemtiločakov«.